DESCOPERIRI APARȚINÎND CULTURII VUČEDOL ÎN ZONA PORȚILOR DE FIER

VASILE BORONEANȚ

Săpăturile din Peștera Moavăț (Veterani) din comuna Ogradena, satul Dubova, efectuate în cadrul Grupului de cercetări complexe Porțile de Fier, sub conducerea prof. C. S. Nicolăescu-Plopșor, începute în toamna anului 1964 au dat la iveală printre alte straturi de cultură și un strat caracteristic pentru trecerea de la neolitic la epoca bronzului, reprezentat prin culturile Coțofeni și Vučedol [1]. Tot atunci în săpăturile de la Cuina Turcului din aceeași localitate ca și în anii următori [2], s-au găsit fragmente aparținînd acestei culturi, împreună cu materiale Coțofeni Kostolač și Baden [3]. Cu ocazia unei cercetări de teren în primăvara anului 1967 în ruptura malului Dunării spălat de ape în dreptul peșterii Moavăț, s-au găsit mai multe fragmente ceramice de tip Vučedol printre care și un capac de vas împreună cu oase de animale. Aceste materiale aparțin stratului descoperit în peșteră. O săpătură aici, pînă acum, nu a fost posibilă deoarece ar șubrezi șoseaua care trece pe deasupra, deși ar putea aduce unele precizări stratigrafice de mare importanță. Stratul de cultură aici este mai compact și nederanjat de lucrările de fortificație din vremea romanilor și epoca feudală, nefiind contaminat de materiale din alte culturi.

Materialele provenite din aceste două așezări constituie obiectul prezentului articol. Pasta acestora este de culoare neagră sau neagră-cenușie, bine preparată. Culoarea la suprafață este gri-cenușie sau gri-brună. Sînt în general bine arse și aparțin formelor de castroane, străchini, urne, căni, capace. Unele fragmente, din cauza dimensiunilor mici, nu pot fi atribuite cu precizie unor forme cunoscute acestei culturi, deși ca ornament și tehnică îi aparțin. Întregul material are suprafața netezită sau ușor lustruită.

Ornamentarea este făcută în mai multe tehnici și anume: liniile adîncite (strichkanäle), linii frînte adîncite (zigzaguri), cercuri adîncite, crestături, impresiuni (stampilări) și linii ușor adîncite (crestături fine). Liniile adîncite sînt folosite simple sau în benzi orizontale (fig. 1, 1, 5,) dispuse frecvent sub buza vasului și verticale, adesea crestate, întrebuințate pentru separarea motivelor în zone ornamentale — (fig. 1, 2, 10) metope. Din linii frînte adîncite sînt alcătuite benzi singure sau alternînd cu benzi din linii adîncite (fig. 1, 6, 8). Cînd sînt folosite în bandă singure sau cu alte motive, pot fi întrerupte de linii scurte și adîncite lăsînd impresia unei benzi cu mai multe zone (fig. 1, 2). Ornamentul prin cercuri este folosit de obicei din cercuri concentrice realizînd rozete (fig. 1, 10) sau motive solare. Rozetele sînt plasate fie în cîmpuri goale, fie organizate în benzi mărginite de linii adîncite dispuse orizontal sau vertical (fig. 1, 10). Liniile ce încadrează benzile sînt destul de des crestate. Chiar pe același vas pot fi și benzi orizontale și verticale. Motivele solare sînt realizate pe un cîmp prin mai multe cercuri concentrice adîncite și foarte adesea crestate înspre exterior, sau împreună cu motive din romburi sau pătrate. Crestăturile redau rozete. Din linii adîncite mai sînt realizate și motive în romburi (fig. 1, 1), trapeze (fig. 1, 6, 4) sau dreptunghiuri (fig. 1, 11), ce se înscriu unul în altul cu crestături exterioare pe ultima linie. Crestăturile sînt folosite foarte frecvent și încadrează exterior aproape toate motivele pînă acum amintite (fig. 1, 1, 5, 6). Chiar și atunci cînd ele sînt folosite la împărțirea vasului în zone ornamentale (fig. 1, 10). Impresiunile sînt folosite în șiruri simple pe muchia buzei vasului sau pe o bandă ușor reliefată imediat sub buza vasului (fig. 1, 3, 7) alcătuind benzi sau alternînd cu alte motive, au forme triunghiulare (fig. 1, 3, 4), rombice (fig. 1, 7) sau întîmplătoare. Liniile ușor adîncite sînt folosite în benzi din paranteze drepte (motivul în brăduț) (fig. 1, 4) sau întretăindu-se sub formă de pătrate sau romburi (fig. 1, 2, 12) alternînd cu alte motive. Și în acest caz benzile

[1] „SCIV", 2, 1965, p. 407–411.
[2] Săpăturile în anii următori s-au făcut de către Al. Păunescu sub îndrumarea prof. C.S. Nicolăescu-Plopșor.
[3] „SCIV", 2, 1966, p. 345–353.

https://biblioteca-digitala.ro

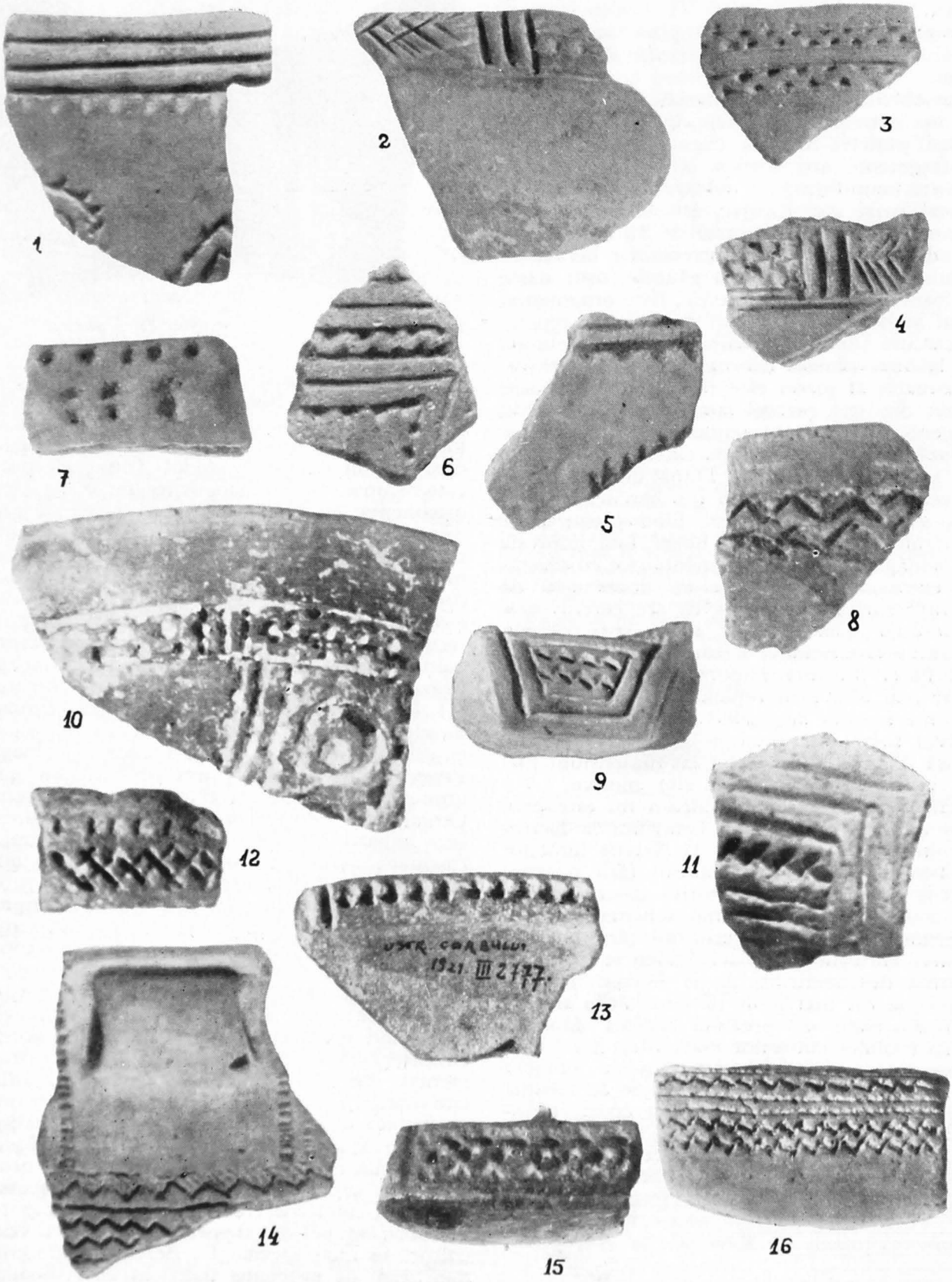

Fig. 1. Fragmente ceramice de tip Vučedol, 1—7 de la peștera Moavăț (Veterani); 8—12, 14, de la Cuina Turcului; 13, 15, 16, de la Ostrovul Corbului.

https://biblioteca-digitala.ro

sînt încadrate de linii adîncite. Este întîlnit şi ornamentul din împunsături succesive (fig. 1, 14).

Toate motivele descrise pînă acum sînt uneori încrustate cu o substanţă albă, calcaroasă.

Deosebit între aceste materiale este un capac găsit aşa cum am arătat deja, în malul Dunării, în faţa peşterii Moavăţ (fig. 3). Întregit din trei fragmente are doar o ştirbitură a buzei. Este ars neuniform, de culoare brun deschisă, cu pete mari mai închise, atît în interior, cît şi în exterior. Are diametrul de 11 cm şi înălţime de cca 2 cm. La întretăierea benzii cu fundul capacului are patru găurele, uşor uzate de sfoară, distribuite simetric. Este ornamentat numai la exterior printr-un motiv solar repetat din cercuri adîncite ce îmbracă toată suprafaţa pînă la buza rămasă neornamentată. Pe centrul aproximativ al piesei este reprezentat un soare realizat din trei cercuri concentrice, ce închid un cerc plin neornamentat. Cercul dinspre în afară este ornamentat pe exterior cu crestături simbolizînd razele. După un cîmp gol, motivele se repetă tot prin trei cercuri concentrice, adîncite, ultimul cerc fiind plasat chiar pe unghiul de înclinaţie a buzei, lasă impresia unui uşor umăr. Este ornamentat tot cu crestături exterioare. Repetarea se deosebeşte de motivul central prin aceea că are cercul interior crestat spre interior adică spre cîmpul gol. Întregul ornament a fost umplut cu vopsea albă. Piesa prezintă importanţă prin raritatea sa dar mai ales prin repetarea motivului solar în forma aceasta acoperind întreaga suprafaţă. Motivul solar este frecvent întîlnit în această cultură dar de obicei redat cu dimensiuni mai mici şi în combinaţie cu alte motive.

Materialul de care ne ocupăm nu este prea bogat dar publicîndu-l va contribui la fixarea arealului acestei culturi şi la fixarea limitelor de răspîndire a sa pe teritoriul ţării noastre, implicit îmbogăţeşte repertoriul descoperirilor, pînă acum sărac, completînd schema evoluţiei culturilor materiale pe teritoriul ţării noastre. Limitele culturilor Vučedol Baden şi Kostolač, în urma descoperirilor de la Porţile de Fier se apropie tot mai mult (şi cercetările sînt în curs) de zone ce prezintă interes deosebit pentru evoluţia culturilor materiale, mai bine cunoscute pe teritoriul ţării noastre aducînd noi lumini în problema trecerii de la neolitic la epoca bronzului cît şi asupra epocii bronzului însăşi.

Descoperiri aparţinînd acestei culturi sînt şi mai la est. În muzeul liceului Ştefan Plavăţ din Orşova sînt două fragmente ceramice Vučedol ce au fost găsite împreună cu cioburi Coţofeni şi Kostolač la Jupalnic [4].

Fig. 2. Fragment de toartă Coţofeni de la peştera Moavăţ.

Printre materialele de la Ostrovul Corbului publicate de D. Berciu în Arheologia Preistorică a Olteniei şi cele din depozitul Institutului de Arheologie, se află unele fragmente care aparţin culturii Vučedol. Între cele publicate recunoaştem, un singur fragment (fig. 52, 8) ornamentat cu motivul din linii frînte (zigzag) dispus în bandă pe trei şiruri prezentat în rîndul materialelor Sălcuţa. În text nu are nici o descriere. Între materialele aflate în depozitul Institutului, provenite din săpăturile efectuate de Al. Bărcăcilă din 1921 am putut recunoaşte trei fragmente aparţinînd acestei culturi. Două dintre ele provin din strachini. Fragmentul notat cu numărul de inventar III 4774, este ornamentat cu o bandă din rozete încadrată de linii adîncite (fig. 1, 15), la fel cu cele descrise de la Cuina Turcului şi Moavăţ. Fragmentul III 2777 este ornamentat prin impresiuni de romburi chiar pe muchia buzei. Ornamentul este întrerupt de o linie adîncită care împarte banda în zone (fig. 13). Al treilea fragment III 2837 este o toartă în panglică lată tipic Vučedol, ornamentată cu cîte două şiruri de zigzaguri şi linii adîncite prin împunsături succesive rare în jumătatea superioară benzii şi cîte unul singur cu aceleaşi motive în partea inferioară (fig. 1, 15).

Important este că materialul Coţofeni de aici este de aceeaşi factură cu cel de la Moavăţ, aparţinînd poate celei mai vechi faze a acestei culturi, cu toarte mari lunate şi late, ornamentate cu împunsături succesive, larg adîncite (fig. 2). Materialul este amestecat şi aici cu materiale de tip Baden Kostolač [5]. Întreaga descoperire a fost prezentată de Al. Bărcăcilă [6] dar nici din text şi nici din ilustraţie nu se poate observa apartenenţa unor fragmente la această cultură. Cercetările erau la început şi nu putea fi vorba atunci de raportarea lor la această cultură în mod special. D. Berciu ocupîndu-se mai tîrziu de problema tranziţiei de la neolitic

[4] Lămuririle în legătură cu acest material ne-au fost date de tov. profesoară Ana Şchiopu prin grija căreia s-a păstrat acest material. Informaţii despre această descoperire ne-a dat şi M. Moga, directorul Muzeului Banatului.

[5] Înţelegem o fază tîrzie a acestei culturi. v. „SCIV", 2, 1966, p. 352.

[6] „Dacia", I, 1924, p. 28–296.

https://biblioteca-digitala.ro

la epoca bronzului [7], arată că prin intermediul variantei bănățene a culturii Coțofeni « *au pătruns la est de Porțile de Fier, atît înrîuririle Vučedol cît și sudice și că acțiunea grupului Vučedol s-a manifestat și la est de Porțile de Fier unde a și reușit să se răspîndească deși sporadic* » [8]. Nu știm la care anume materiale se referă, dar deocamdată cel mai estic punct care vine în sprijinul acestei păreri și în care s-au găsit materiale de acest fel este Ostrovul Corbului.

Revenind la așezările de la Moavăț și Cuina Turcului putem face precizarea că între materialele din aceste două așezări, tipologic nu se poate face nici o deosebire. Stratigrafic la Cuina Turcului materialul se găsește în partea superioară a stratului Coțofeni Kostolac [9]. În peștera Moavăț se găsește în același strat cu materiale Coțofeni. Materialul Coțofeni de aici însă ar putea aduce o precizare destul de prețioasă pentru cronologia strînsă a acestei perioade, deoarece el aparține unei faze tîrzii, contemporană cu cultura Vučedol, amîndouă ajungînd pînă în epoca bronzului timpurie. Tipologic materialul prezentat de noi prin descoperirile de la Moldova Veche [10] se leagă strîns de cele din așezarea eponimă [11] și de toate celelalte descoperiri prezentate de S. Dimitrievici de pe teritoriul Iugoslaviei [12].

Apropierea limitelor de răspîndire a acestei culturi de arealul culturii Vădastra ni se pare că îndreptățește tot mai mult ipoteza formulată de Vladimir Dumitrescu în legătură cu împrumutarea tehnicii liniei (crestături) [13] adîncite de la aceasta din urmă și credem noi și a unor tipuri de vase cum ar fi străchinile și anumite forme din olăria comună și a unor forme mai mari, ornamentate din cultura Vădastra pe care le întîlnim printre tipurile din olăria comună în cultura Vučedol [14]. Poate fi vorba chiar de o migrare a triburilor Vădastra spre vest, împinse de noii veniți purtători ai culturii Sălcuța IV. Nu cunoaștem modul în care anumite elemente din cultura Vučedol, cum ar fi cercul, zigzagul, motivul în brăduț, tehnica decorului adîncit și încrustarea cu alb, pătrund în componența unor culturi din epoca bronzului — așa cum constată Vladimir Dumitrescu — în cazul culturilor Verbicioara, Tei, Gîrla Mare [15], dar constatăm că motivul solar în Verbicioara IV [16] va cunoaște din nou o largă înflorire în condiții de reprezentare aproape identice cu cele din cultura Vučedol. Înclinăm a crede că nu poate fi decît o evoluție normală din această cultură. Credem de asemenea, că descoperiri de felul celor prezentate de noi să se facă pe viitor și mai la est pe linia Dunării, întărind în acest caz ipoteza formulată de Vl. Dumitrescu în legătură cu pătrunderea elementelor Vučedol spre est [17], și chiar mai spre interiorul provinciei Oltene, în care caz relația de schimb nu ar fi suficientă în explicarea prezenței lor în această parte a țării.

[7] „Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări", p. 134.
[8] Idem, p. 131, 126.
[9] Această observație a fost verificată și de Al. Păunescu în săpăturile din anii următori.
[10] Vl. Dumitrescu și I. Stratan, „Dacia" VI, 1962, p. 411—472. P. Roman a efectuat în vara anului 1967 o săpătură aici și ne-a pus la dispoziție materialul dîndu-ne lămuririle necesare, fapt pentru care îi mulțumim.
[11] R.R. Schmidt, *Die Burg Vučedol.* — Zagreb, 1945.
[12] „Opuscula Archaeologica" I, 1956, p. 1—108.
[13] Vl. Dumitrescu, I. Stratan, „Dacia" VI, 1962, p. 426—427.
[14] În legătură cu tehnica, formele și ornamentarea ceramicii din faza mai nouă a culturii Vădastra, Vădastra II, (neolitic mijlociu) cf. Corneliu M. Mateescu, *Contribution à l'étude de la civilisation de Vădastra*; phase II, p. 260, pl. 43, 2; 119; precum și materialul ceramic inedit expus în vitrinele Muzeului Național de Antichități de pe lîngă Institutul de Arheologie.
[15] Vl. Dumitrescu, *Necropola de incinerație din epoca bronzului de la Cîrna*, p. 230—233, 288—289; 291.
[16] D. Berciu, „Dacia" V, p. 154.
[17] Vl. Dumitrescu, *Necropola de incinerație din epoca bronzuulni de la Cîrna*, p. 291.

RÉSUMÉ

Les fouilles effectuées, dans le cadre du Groupe de recherches complexes „ Porțile de Fier ", ont découvert de nouvelles preuves de l'expresion de cette culture dans la zone affectée par les travaux de l'hidrocentrale. Des trouvailles Vucedol ont été faites à la Grotte Maovăț (Veterani) et dans l'abri sous le rocher de Cuina Turcului. On signale la présence de cette culture de même plus a l'est, dans le village de Jupalnic, près Orșova, et à Ostrovul Corbului, au sud-est de Turnu Severin, par des matériaux provenant de fouilles plus anciennes. Les matériaux discutés contribuent a établir l'aire d'expansion de cette culture et apportent des dates nouvelles en ce qui concerne la diffusion et l'évolution de la culture matérielle à l'epoque de transition du néolithique à l'âge du bronze, de même que sur la formation de cette nouvelle période sur le territoire de la Roumanie.

Fig. 3. Capacul de vas Vučedol, găsit în malul Dunării în fața peșterii Moavăț.

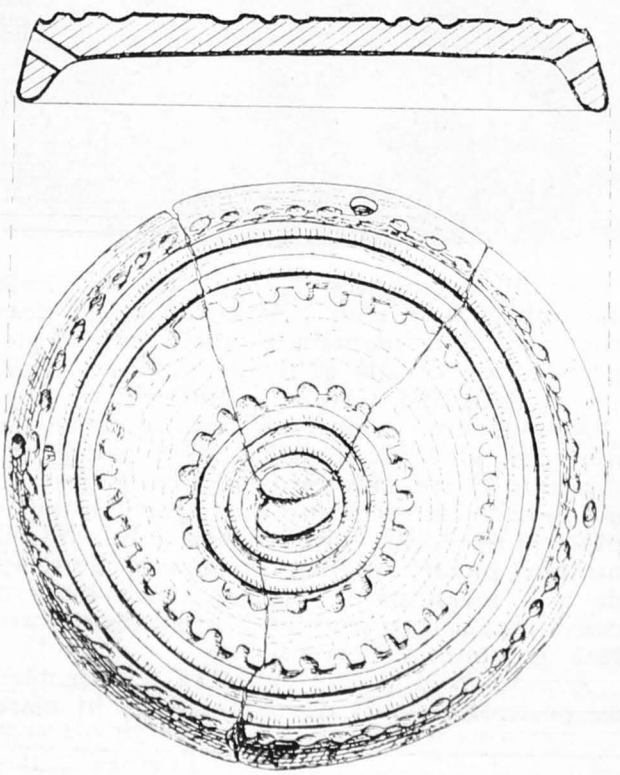

https://biblioteca-digitala.ro